

A DIPLOMÁS NŐK HELYZETE MAGYARORSZÁGON

ENNEK A HÁBORÚ ÓTA különösen sokat vitatott kérdésnek újbóli felvetését az indokolja, hogy a Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal (Illyefalvy) 1937-es évkönyve sok új adatot hoz Budapest egyetemét és főiskolát végzett nőiről, akik az ország diplomás nőinek 80%-át jelentik. Ezeket az adatokat még egy forrásból volt módomban kiegészíteni. Az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesületének londoni központja: az International Federation of University Women felkérte valamennyi tagegyesületét, s így a magyar egyesületet is, hogy a londoni központtól megküldött kérdőíveket töltesse ki tagjaival. A kérdőíveket a genfi Nemzetközi Munkaügyi Hivatal állította össze abból a célból, hogy minden ország diplomás női által kitöltve, „az egyetemet és főiskolát végzett nők anyagi és gazdasági helyzetéről világszerte megbízható képet nyerjünk“.

Éppen 13 esztendeje, hogy Kornis Gyula mélyenszántó tanulmánya „Nők az egyetemen“ címen a Napkelet hasábjain megjelent (1925). A szerző ebben a külföldi nőmozgalmi irodalmat és a tényleges helyzetet vizsgálja, majd pedig rátér a magyar egyetemi nőkérdésre. Egyetemi karonként, illetve pályánként tekinti át a problémát, amelyben, a múlt és jelen ismerete alapján, megpróbál a jövőre nézve is bizonyos prognózisokat felállítani. Ezek a prognózisok — s velük együtt az egész tanulmány végső konklúziója — a nők magasfokú tanulmányainak szempontjából meglehetősen pesszimisztikusak. Ebből magyarázható, hogy a tanulmány körül annak idején sok vita folyt.¹ A továbbiak folyamán nem a vita anyagát, a pro és kontra érveket óhajtjuk újra áttekinteni, hanem ténymegállapító módszerrel csupán a tényleges helyzetet akarjuk számba venni a rendelkezésünkre álló új adatok alapján.

Tagadhatatlan, hogy az elmúlt 13 év politikai átalakulásai a nőkérdés terén is nagy változásokat hoztak. A XX. század három újberendezésű nagyhatalma közül Oroszország az 1918. évtől kezdődőleg a teljes női egyenjogúság alapjára helyezkedett. A fasizmus és a német nemzeti szocializmus — amelyek később, s így önkéntelenül is az orosz események bizonyos pozitív vagy negatív irányú hatása alatt keletkeztek —

¹ Czeke Marianne—Ritoók Emma: Nők az egyetemen. Válasz Kornis Gyula cikkére. Napkelet 1925. — Bobula Ida: Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. Napkelet 1928.

a nőkérdésben más álláspontot vallottak. Akik mindent lélektani okokból szeretnek magyarázni, azt mondják erre, hogy Lenin a feleségével együtt csinálta meg a forradalmat,¹ míg Mussolini felesége — egyébként kitűnő feleség és családanya — soha nem érdeklődött, nem vett részt a Duce politikai munkásságában.² Hitler mellett nem állt, s nem áll ma sem, a köztudomás szerint, asszony.

Viszont Angliában és Amerikában, amint ezt Bemard Shaw az Applectart című kitűnő politikai szatírájában előre megjósolta, 1929-től kezdve találunk női minisztereket (Margaret Bonfield, Miss Perkins). Az óceánrepüléssel nők is sikerrel próbálkoznak meg: Amy Johnson, Beryll Markham — utóbbi teljesen egyedül repült Londonból New Yorkba — és Batter Johanna, aki déli irányban repülte át az Atlanti-óceánt. A francia Héléne Boucher és az amerikai Amélie Earhart életüket adták hivatásukért. A tudományos világsikert jelentő Nobel-díjat Curie asszony leánya: Irene Curie is elnyerte fizikai természetű kutatásaiért. Igaz, hogy az urával: Joliot professzorral együtt nyerte el, de anyja is így kapta meg egykor ugyanezt a díjat. 1931-ben a Béke-Nobel-díjat az „Amerika leghasznosabb polgára” címmel kitüntetett Jane Addams nyerte el. Irodalmi Nobel-díjat kapott 1932-ben Sigrid Undset. Az elmúlt évben Oslóban három női követ volt, az orosz: Kollontay asszony, az amerikai: Mrs. Harriman és a spanyol köztársasági: La Passionaria. A Saar-szavazás háromtagú nemzetközi bizottságának szintén volt egy női tagja: Miss Wambaugh, aki új módszert dolgozott ki a népszavazásokra s épp ezt próbálták ki először a Saar-vidéken. A William Beebe által vezetett mélytengeri expedíciónak két női tagja volt: Jocelyn Crane és Gloria Hollister, akik a tudományos és műszaki személyzetnek voltak a tagjai. Chiang Kaishek felesége, Mayling Soong — az amerikai Wellesley női College egykori növendéke — férjével együtt szervezi a most folyó japán-kínai háborúban a kínai ellenállást. Amerikai írónők, akiknek művei nemcsak egy esztendő „bestseller” könyvét jelentették, hanem komoly, maradandó világsikert: Pearl Buck (*The good earth*), Margaret Mitchell (*Gone with the wind*).

Németországban a háború utáni nőmozgalom történetében két korszakot kell megkülönböztetni: az első a nemzeti szocialista mozgalom kormányra jutásáig tart (1918—1931 december 31-ig) és a másik ekkor kezdődik (1932 január 1.). Az első korszak a szocialista kormányok alatt folytatta a háború előtti és alatti évek nőmozgalmi térhódításait. Utóbbiakról az elmúlt évben „Das unbekannte Heer: Frauen kämpfen für Deutschland” címen Else Lüders írt Blomberg volt birodalmi hadügyminiszter előszavával nagyhatású könyvet. Lüdersnek, aki a világháború alatt a Nationale Frauendienst³ köz-

¹ N. K. Krupskaja: *Erinnerungen an Lenin*, Zürich, 2 kötet.

² „Donna Rachel szerény milióból származik. A hírek szerint egy forlii kiscsozmában kiszolgáló, más verzió szerint a Mussolini családnál háziasszony, illetőleg háztartási alkalmazott volt.” Gunther: *Inside Europe*. 1937. London. 204. l.

³ Ez a békebeli nagy német női szervezetekből (Vöröskereszt, Evangélikus Nőszövetség, Katolikus Nőszövetség, Szociáldemokrata Nőszövetség) alakult csúcs-organizáció, amelyet a német nők — hála Lüders asszony kitűnő szervező erejének — már pár nappal a világháború kitoréása után fel tudtak ajánlani a német hadügy- és belügyminisztériumnak.

ponti referense volt, kettős célja volt a könyvével: i. megörökíteni a német nők óriási háborús teljesítményét,¹ 2. átmenteni a nők háborús szervezése és munkája terén szerzett tapasztalatokat a következő háború számára. A német közvélemény teljesen tisztában volt a könyvben összegyűjtött anyag fontosságával: Lüderset — akit a nemzeti szocialista uralom elején szintén felmentettek a minisztériumi állásától — újra berendelték a birodalmi hadügyminisztériumba.

Lüders könyve² s *egyéni* sorsa visszavezet eredeti problémánkhoz: mi a nők helyzete a nemzeti szocialista Németországban? Ahol ilyen könyv a legnagyobb tekintélyű miniszter előszavával s ekkora személyi, sőt ügyszerrel tud megjelenni, az olyan országot nehéz nőellenesnek nevezni. Viszont tagadhatatlan az is, hogy az új irány annak idején mint „Männerbund“ indult el. De nem azt jelentette ez akkor sem, hogy a Pártnak a nőkre vonatkozóan politikai programja ne lett volna. Volt, de ez nem a nők legkisebb és legműveltebb kategóriájára vonatkozott, hanem éppen a legszélesebbre: a háziasszonyokra, családanyákra, munkásasszonyokra. Viszont Else Lüdersnek, Gertrud Baeumernek el kellett hagyniok — sok kiváló társnőjükkel egyetemben — megszerzett minisztériumi pozícióikat. A Mein Kampf a nőnevelés legfontosabb szempontjának a testnevelést tartja, a jövődő német anya testi-lelki kiformalását.⁸ Rosenberg az egész nőemancipációt a férfiak gyengeségéből és a zsidók káros befolyásából magyarázza,⁴ Hellmuth Nikolai⁵ pedig az állampolgári jogokat a hadi szolgálatra való alkalmasság alapján akarja kiosztani, ami a nők számára szükségképpen csak másodosztályú állampolgárságot jelentene.

Mindez azonban, úgy látszik, csak az indulás első láza volt. Ma a női ügyeknek nagy politikai felelősséggel és hatáskörrel bíró vezére van, Reichsfrauenführerin Gertrud Scholtz-Klink személyében, akinek a berlini DerfSingerstrasse 21. szám alatti szép, nagy „Deutsches Frauenwerk“ épülete valóságos nőügyi minisztérium. Lüderset újra visszahívták oda, ahol a háború alatt dolgozott: a hadügyminisztériumba. Gertrud Baeumert többször hívták vezető pozícióba a Frauenwerkhez, a hová másirányú politikai meggyőződése miatt ezideig maga nem kívánt menni, s így nem mehetett vissza miniszteri tanácsosi állásába a belügyminisztériumba sem. Több kiváló történet- és társadalomtudományi munkát tett közzé az utóbbi

¹ Laders könyvét irodalmilag szépen kiegészíti a német nők háborús szenvedéseiről szóló regény: Kestien Käthe: Als die Männer im Graben lagen. Az angol nők háborús szervezeteiről és a világháborúban végzett munkájáról Lüdershez hasonlóan — vagyis nem szépirodalmi jelleggel — ír Helen Fraser: Woman and war. (Megjelent G. Arnold Shawnál, New-York. 1918.). Nálunk a nők háborús teljesítménye nincsen feldolgozva. Ádám Éva szép könyve (Hadak útján) inkább egy nő háborús élményeinek irodalmi feldolgozása, semmint az Összes magyar nő háborús szenvedéseinek és érdemeinek megörökítése.

² Laders könyvének — és a magyar Ádám Éva: Hadak útján című művének is — részletes ismertetését I. e cikk írójától az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesületének hivatalos folyóiratában: a Magyar Női Szemlében (1937 augusztus — szeptemberi szám. 198. 1.).

³ Lásd 460. l.

⁴ Mythos des XX-sten Jahrhunderts.

⁵ Grundlagen der kommenden Verfassung.

években¹ s szerkeszti—Helena Lange életében vele együtt, annak halála óta (1930) egyedül — a Frau című szellemtörténeti és nőmozgalmi folyóiratot.² Ezt a lapot, noha nem náciirányú, sőt néha egyenesen náciellenes is mert lenni, magas szellemi színvonalára, egyedülálló irányára való tekintettel soha nem szüntették be s Baeumert sem bántották soha szerkesztői állásában.

Az egyetemeken folyó tudományos munkába a német nők az 1934—35- évben a következő arányokban kapcsolódtak be. Volt összesen 30 egyetemi magántanárnő, akik közül 13 a ny. rk. címet is elnyerte. A magántanárnők megoszlása városok szerint: Berlin 6, Hamburg 5, München 4, Breslau, Giessen és Heidelberg 2—2—2. A következő városokban 1—1 magántanárnő van: Jena, Marburg, Würzburg, Göttinga, Düsseldorf. Megoszlásuk szakok szerint: előadók közülök i nemzetközi magán- és büntetőjogot, 3 nemzetgazdaságtant, 8 orvosi tudományokat (anatómia, örökléstan, szemészet, közegészségtan, bakteriológia, bőr- és nemibetegségek, gyógyszeratan, patológiai élettan, fogászat), 3 német és angol nyelvészetet, 3 lélektant és neveléstant, 8 pedig természettudományokat (növénytan, állattan, kémia, fizika és oceanográfia). A műegyetemek 4 magántanárnője ásvány- és földtant, továbbá vegytant, művészettörténetet, lélektant és művelődéstörténetet ad elő. Valószínű, hogy a nőknek az egyetemi tudományos életben való részvétele az adataim időpontjától eltelt négy év alatt csak erősödött, amint hogy erősödött a Párt női táborának az egyetem iránti érdeklődése. A Frauenwerk hivatalos folyóirata, a Frauenkultur, 1937. évi decemberi ünnepi számát ilyen cím alatt adta ki: Bekentniss zur Hochschule und Universität. E szám jelentősége abban áll, hogy a Párt nőmozgalma vállalja, sőt igényli a nők legmagasabb fokú tudományos kiképzését. Új szempontú — természetesen nemzeti szocialista szempontú — cikkeket kapunk itt arranézve, mik a nők különleges feladatai általában a tudományban, majd pedig külön a jogi, az orvosi és természet- és szellemtudományokban.

Oroszországról szándékosan nem beszélünk, pedig nem volna nehéz onnan adatokat hozni a nők új munkaeredményeiről.³

Közismert, hogy Franciaországnak a közelmúltban három női államtitkára volt: Irene Curie, Suzanne Lahore és Mme Brunschwig.

MI A HELYZET MAGYARORSZÁGON? Mik itt a nők legkimagaslóbb teljesítményei?⁴ A Magyar Nemzeti Múzeumnál, illetve a régi Gyűjteményegyetem keretében 2 nő nyerte el az V. fizetési

¹ Männer und Frauen im geistigen Werden des Deutschen Volkes. Tübingen 1934. — Lebensweg durch eine Zeitwende. Tübingen. — Die Frau im neuen Lebensraum. Berlin. 1931.

² Hasonló célkitűzéssel, de a Frau-tól teljesen függetlenül indult el 1935-ben az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesületének hivatalos folyóirata, a Magyar Női Szemle. E tanulmány gondolatkörében sok anyagot találhat az olvasó a külföldi és magyar nőmozgalomra vonatkozóan a Magyar Női Szemle eddig megjelent három évfolyamában.

³ Lásd erre nézve Fannina W. Halle: Die Frau in Sowjetrußland. Berlin. Zsolnay 1932. — Továbbá ugyancsak Fannina Halletől: Frauen des Ostens. Europa Verlag, Zürich. 1938.

⁴ A nők közhivatalokban és tudományos intézeteknél elért eredményeire nézve adatainkat a Tiszti Cím- és Névtár 1937. kötetéből vettük.

osztály címét és jellegét. A Széchenyi-könyvtárban 5 női könyvtárnok, 1 alkönyvtárnok, 2 I. osztályú múzeumi őr, 5 múzeumi segédőr van és az Országos Levéltárban 2 női alleveáltáros működik. Az egyetemeken 4 női egyetemi magántanár van¹ (1 Budapesten, 2 Szegeden, 1 Debrecenben). Adjunktus van a budapesti egyetemen 3 (bölcészeti kar), Szegeden 1 (természettudományi kar). Tanársegéd van Budapesten összesen 11 (6 orvoskari és 5 bölcsészkar), Szegeden 3, Debrecenben 5, Pécsen 10. Női lektor a négy egyetemen összesen van 4, Budapesten van 2 női egyetemi irodaigazgató és egy egyetemi könyvtárnok, továbbá mind a négy egyetem mellett, női igazgató vagy vezető irányítása alatt, van egy-egy egyetemi leánykollégium.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumban egy női tanügyi segédfogalmazó működik, de a különböző tanácsokban és bizottságokban is találunk nőket. Így a Katolikus Tanügyi Tanács elnöki tanácsában 2 nő van, s a 16 szakosztályban — 127 osztálylétszámból — 18 nő munkálkodik. Az Irodalmi és Művészeti Tanácsban Tormay Cecile volt az egyetlen női tag. Az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak egyetlen női tagja van. Az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanácsnak 13 tagja közül 2 nő. Az Országos Ösztöndíj-Tanácsnál — nem segédhivatali minőségben — 1 nő működik, aki beosztott középiskolai tanárnő.

Ami a női középiskolai igazgatókat illeti, Budapesten 12 állami és községi vezetés alatt álló leánygimnázium közül 6-nak van női igazgatója s 2 tanárnőnek van — igazgatói hatáskör nélkül — igazgatói címe. Vidéken összesen 14 leánygimnázium van, ezek közül 5-nél van női igazgató. A 20 magyar leány líceum (Budapest 8, vidék 12) közül 6-nál működik női igazgató. A női középiskolai igazgatók statisztikáját nagyon feljavítják a felekezeti, illetőleg apáca-vezetés alatt álló leányközépiskolák, ahol férfiak általában nehezen nyerhetnek elhelyezést. Így a 6 budapesti leánygimnáziumi igazgató közül 3 apáciskoláknál működik, és az 5 vidéki leánygimnáziumi igazgatónő közül 4 apáca. Ezek különben nem is az igazgatónői, hanem a főnök-női címet viselik.

Még néhány női teljesítményt emelünk ki az utolsó 13 év magyar történelméből. Tormay Cecile a Napkelet alapítója és csaknem két évtizeden át szerkesztője volt, ő teremtette meg az ország egyik legnagyobb női csúcs-szervezetét: a MANSz-ot, és ugyancsak ő foglalhatta el a Népszövetség meghívására Curiené megüresedett helyét a Szellemi Együttműködés Bizottságában. Papp-Váry Elemérné trianoni magyar imádságát — legtöbbször neve említése nélkül — ezerszer olvassuk, halljuk, énekeljük. Halhatatlan érdeme marad, hogy a legyőzött magyarság életvágát és reményét négy sorba tudta szuggesztív erővel belesűríteni. Steller Mária zöldkeresztes védőnőt és szegedi államtudományi doktort a Népszövetség szociális osztálya állandó tisztviselelőjéül hívta meg és nevezte ki. Wendl Mária az első magyar egyetemi magántanárnő, 1935-ben megnyerte a Természettudományi Társaság pályadíját, a Rauer-díjat, Prahács Margit

¹ Az ötödik habilitálása most folyik Budapesten az orvosi karon. Ez az első eset, hogy magyar nőt orvosi tudományból habilitáltak.

budapesti egyetemi magántanár és Balogh Jolán, a Szépművészeti Múzeum Szoborosztályának vezetője, egy-egy esztendő Baumgarten-díjának nyertesei. Kol Erzsébet szegedi magántanárnő nemzetközi női ösztöndíjjal került ki Amerikába, de ott már a washingtoni Smithsonian Institution-tól nyert kiküldetést és anyagi fedezetet Alaszkában végzendő hó- és jégélettani kutatásokra. A budapesti egyetemről nyert doktori oklevelet, de tudományos sikereit nem itthon, hanem az U. S. A.-ban aratja: Telkes Mária dr., akinek része volt azokban a fontos kutatásokban és felfedezésekben, amelyek élő sejteknek és szerveknek élő szervezetek kívül életben és működésben való tartására irányulnak. — Törvényhozásunknak 3 női tagja van. Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottságaiban 3 nő működik. Színházaink nemcsak külföldi, hanem magyar íróktól is több darabot mutattak be az utolsó években. Ezek szerzői Bethlen Margit, Hatvány Lilly, Gáspár Margit, Meller Rózsi voltak. Földes Jolán A Halász macska utcájával nemzetközi könyvsikert aratott.

Mindezek figyelembevételével vegyük most végre a kezünkbe a Statisztikai Évkönyvet és vizsgáljuk meg annak adatait. Budapesten ezidő szerint 5434 egyetemet vagy főiskolát végzett nő él. (Az egész országban van 8200). Az 5434 nő közül, alkalmazásban levő, önálló, kereső nő 3024, nyugdíjat élvez 520, férje, atyja vagy fivére tart el 1290-et. Örvedetes módon az öt és félezer budapesti diplomás nőből csupán 600 az ellátatlan munkanélküli. Ha ebből a számból leszámítjuk azokat, akik csupán fiatalságuk miatt nem tudtak még eddig elhelyezkedni, akkor azt kell mondanunk, hogy a magyar egyetemet és főiskolát végzett nő, akár munkahelyén, akár a családban, megbecsült és keresett tagja a magyar társadalomnak, hiszen 5500-ból 1300 férjhez ment és 3000 el tudott helyezkedni.

Ha a budapesti diplomás nőkre nézve a Statisztikai Évkönyvben közzétett adatokat tovább vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy egyetemi (Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs — Kolozsvár, Pozsony) oklevele van 2886-nak, tanárképző főiskolája (Angol Kisasszonyok, Erzsébet Nőiskola, Orsolyák, Apponyi Kollégium) van 1470-nek, s egyéb főiskolai diplomája van 1078-nak. A 2886 női egyetemi diploma a különböző karok szerint így oszlik meg: jogot végzett 12, orvosi karon tanult 642, a bölcsészetián szerzett diplomát 1737, gyógyszerész lett 247, gépészmérnöki és építészmérnöki szakot végzett összesen 10, a közgazdaságtudományi kart abszolválta 231.

Az Évkönyv adatai nem terjeszkednek ki a budapesti diplomás nők kereseti viszonyaira. Ezt a hiányt egészíti ki az Egyetemet és Főiskolát Végzett Nők Egyesületének adatgyűjtése, amely szerint a kereseti viszonyok alapján az állásban levő diplomás nők így sorolhatók: a legtöbbször — ezt nevezzük 1. kategóriának — a jövedelme havi 100—200 P közt van, a létszám szerinti 2. kategóriában a havi jövedelem 200—300 P közt mozog, a 3. kategóriában a havi jövedelem 100 P alatt, a 4. kategóriában a havi jövedelem 400 P fölött, az 5. kategóriában a havi jövedelem 500 P fölött van.

Az Egyetemet és Főiskolát Végzett Nők kérdőívei egy különösen érdekes kérdéscsoportot tartalmaznak. Az e kérdéscsoportra adott

válaszok¹— mivel az íveket névalírás nélkül kellett kitölteni és visszaküldeni — érdekes bepillantást engednek a szellemi pályán működő magyar nők küzdelmes életébe. Íme a szóban forgó kérdéscsoport:

1. Vannak-e férfikollégái, akik ugyanazt a munkát végzik, mint ön?
2. Ha igen, az ő fizetésük azonos-e az önével?
3. Ha nem, mennyi a különbség?
4. Úgy véli-e, hogy pályafutása során ön a férfikollégáitól eltérő elbírálás alá esett nővoltánál fogva?
5. Ha igen, milyen természetű volt ez a megkülönböztetés?

Erre a kérdéscsoportra a válaszok 53%-a igennel és 47%-a nemmel felelt. Az én véleményem szerint a nemmel felelők egy része nem akarta külföldnek szánt kérdőívén őszintén feltárni panaszait. Ha ez a benyomásom nem csal, úgy a kétféle válasz aránya ekkép módosulna: mintegy 60% nő érezte és csak 40% nem érezte a nemét gátlásnak a pályáján. *Mi* a panaszuk az igennel válaszolóknak? A fővárosban elhelyezkedettek általában előnyösebb helyzetben vannak vidéki kolléganőiknél, és az államnál elhelyezkedettek jobb helyzetben vannak a municípiumoknál elhelyezkedetteknél. Az állami ranglétra egy bizonyos fokozatának elnyerése után a küzdelem véget ér, a nők nem érzik többé, hogy visszaszoríthatók vagy hátrányos helyzetben volnának. A panaszok közül általános természetűek a férjes asszonyok 50%-ra csökkentett lakbére és nyugdíjkorlátozásai olyan esetekben, amikor a férj is az államtól kapja vagy kapta fizetését. Továbbá Budapest Székesfőváros néhány intézményénél az utóbbi két évben visszaszorították az alkalmazott és kinevezett egyetemet végzett nőket egy alacsonyabb, mert főiskolai diplomához egyáltalán nem kötött, státusba. Ez a körülmény, mint panasz, természetesen valamennyi ezen intézménynél szolgáló egyetemet végzett nő kérdőívén vissza-visszatér.

A férjes asszonyok közül egy azt írja, hogy a férje havi fizetése 120 P, az övé havi 80 P, s még sem véglegesítik állásában, mert férjzett volta miatt ő ellátottnak számít. E házaspárnak a havi 200 P jövedelemhez még egy gyermeke is van. Egy másik asszony azt írja, hogy a férje jövedelme havi 250 P, gyermekük van és őt a férje jövedelmére való tekintettel a szanaláskor végelbánás alá vonták. Ismét férjes asszony írja, hogy mivel a férje állami állásban volt, — ennek a házaspárnak két gyermeke van — őt a fővárosnál csak tízévi ideiglenes minőségben eltöltött szolgálat után véglegesítették, azaz nevezték ki tanárnői állásában. Ennek a hölgynek egyébként kiváló irodalmi és tudományos munkássága is van.

A tanári pályán működő nők közül többen panaszzal, hogy elsőrendű munkájuk, s ennek fejében már elnyert hivatalos elismerés ellenére sem tudják elérni az igazgatói címet vagy pozíciót. Egyik kérdőív szerint az ívet kitöltő tanárnőre nézve már 1917-ben szóba került az igazgatóvá való előléptetés, illetve kinevezés, s 20 évvel később, ma, az illető még mindig csak tanár. Egyik tanárnő hozzáfűzi e panaszhoz, hogy „attól eltekintve“, hogy az igazgatói rangot elérni nem lehet, ő nem érezte — mint férfikollégákkal egy tantestületben

¹ Az íveket nemcsak budapesti, hanem vidéki diplomás nők is kitöltötték.

működő tanárnő — a nővoltát hátránynak vagy előnytelen diszkriminálási alapnak.

Állami és városi tisztviselők, közalkalmazottak és magánhivatalnokok egyaránt panaszzal járják, hogy nőnek nehezebb alkalmazást kapni, ha kapott, nehezebb az alkalmazásban véglegesítéshez jutni, ha véglegesítették is, nehezebb előlépni, s csaknem lehetetlen vezető pozícióba jutni. Ennek előrebocsátása mellett is a dolog úgy áll, hogy a tanári pálya, mint a nőmozgalom egyik legrégebben elfoglalt bástyája, a maga törvényesen megszervezett fizetési és előléptetési kategóriáival, még mindig a legjobb, vagy mondjuk úgy: a legkevésbé küzdelmes női pályákhoz tartozik.

Az állami és városi közigazgatásban elhelyezkedett nők kérdőívei a tanárnőkénél jóval több panaszt és sérelmet emlitenek. Az egyik kérdőívet idézzük: „Modern nyelvi szakos középiskolai tanár és bölcsészdoktor, volt külföldi ösztöndíjas vagyok. Most az egyik minisztériumban, mint díj nő, teljesítek szolgálatot. Letettem a kezelői vizsgát is. Mivel ugyanerre a munkára férfiatól 6 elemi, vagy legfeljebb 4 polgárit kívánnak, képzelhető, hogy a kollégáim engem, két egyetemi diplomával s nagy nyelvtudással, nem néznek jó szemmel. Állandóan acsarkodnak a „diplomások“ ellen s minden módon megnehezítik a munkámat. Mit tehetek? A diplomás nők a közigazgatásban ma csak a segédhivatalokban tudnak elhelyezkedni.“

A másik kérdőív, amelyet egy nagyjából hasonló előképzettségű (dr. phil., középisk. tanár, volt külföldi ösztöndíjas), de tíz évvel idősebb nő töltött ki, jóval keserűbb, lemondóbb, reménytelenebb. Ez a nő is — többévi külföldi tartózkodás után — ma kezelőnő egyik minisztériumunkban. Arra a kérdésre „Vannak-e olyan férfikollégái, akik ugyanazt a munkát végzik, mint ön?“ ezt feleli: „A gép- és gyorsírás, mint alsóbbrendű munka, ebben a minisztériumban kizárólag a nők számára van fenntartva. Különböző nő végezheti a férfiak munkáját, magasabb rendű szellemi munkát is, csak nem olyan rangfokozatban, nem olyan fizetési, társadalmi stb. viszonyok között.“ Arra a kérdésre „Milyen természetű a különbség, amelyet nők és férfiak közt az ön pályáján tesznek?“ ezt feleli: „Tudás, képesség, munkateljesítmény nemek szerint más elbírálás alá esik.“

Még egyetlen egy ilyen „közszolgálatos“ kérdőívet szeretnék bemutatni, amelynek írója nem állami, hanem városi közigazgatásban szolgál. Fiatalabb, mint az utóbb idézett válaszoló, de idősebb, mint az első volt. Referensi munkát végez — bölcsészdoktori diplomája van — de mint óvónő van rangsorolva. Tárnyilagos, érzelemtől ment válaszai az előző nőétől nagyon különböznek. Válasza: „Vannak-e férfikollégái, akik önnel azonos munkát végeznek?“ Felelet: „Igen.“

— „Ezek fizetése az önével azonos-e?“ „Nem.“ — „Mi a különbség?“ „Rangfokozatok szerint változik, de átlag 50—100 P havonta.“

— „Úgy véli, hogy pályafutásán nő voltánál fogva a férfikollégáktól eltérő elbírálás alá esett?“ „Igen.“ — „Milyen természetű volt a megkülönböztetés?“ — „Számomra előmeneteli lehetőség egyszerűen nincsen. Az előmenetel jogvégzettséghez van kötve, s ezt nemem miatt nem szerezhettem meg. (De azért a jogvégzettekkel azonos

munkakört töltök be.) Helyzetem anyagiakban is súlyos hátrányt jelent, mert például (karácsonyi, húsvéti) jutalmazás esetén engem nem a munkaköröm, hanem státusbeli viszonyaim (óvónő) szerint jutalmaznak.“

Ezek után nézzük az orvosnőknek a kérdőíveit. A szabad pályán működők legnagyobb része azt panaszolja, hogy a közönség elvárja tőlük, hogy ugyanazon orvosi ténykedésért ők kevesebbet kérjenek, mint férfi kollégáik. Itt is az az eset, ami más munkaterületeken, például az ipari munkában, hogy a női munkát először leértékelik, s mikor a nők e leértékeléssel szemben árleszállítással kénytelenek védekezni, bekövetkezik a férfi- és női munkát egyaránt sújtó árrombolás. Egy orvosné-orvosnő a kérdőívén azt írja, hogy az urával együtt dolgozik, de a páciensek meglepődnek, ha ő is ugyanazt a tiszteletdíjat kéri tőlük, mint a férje. Helyettes-osztályvezető főorvosnő panaszolja, hogy nővolta miatt nem mehetett a tisztiorvosokat képző tanfolyamra. Egy orvosnő magántanári képesítést szeretne elnyerni, de ez eddig „elvi“ okok miatt nem sikerült. Egy orvosnő-tanársegéd írja, hogy egyetemi tanársegédi állásából — amelyet már három esztendeje bírt — fizetéses gyakornokká „léptették vissza“, midőn a tanársegédi állásra alkalmas férfi-aspiráns akadt. Egy kitűnő magánprakszisú, szanatóriumi főorvosnő panaszolja, hogy több évtizedes szakirodalmi munkásság után sem tud hivatalos tudományos elismeréshez, megbízatáshoz jutni nővolta miatt.

Fejtegetéseink végére jutottunk, le kell vonnunk a konklúziót.

Annak ellenére, hogy az Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesületének statisztikájából még mindig a diplomás nők nehéz küzdelmei világlanak ki — küzdelem a kenyérért és a becsületes munkával kiérdemelt pozícióért — mi úgy látjuk, hogy volt és van haladás az utolsó másfél évtized alatt ebben a kérdésben. Őszinte örömünkre Mihelics Vid ugyanerre a végeredményre jutott nem régen megjelent kitűnő tanulmányában,¹ amikor ezt írja: „Általában a kultúrvilág szociálpolitikája e pillanatban lényeges enyhülést mutat a kereső nők s kiváltképpen a kereső feleségek irányában. Nagy része van ebben a női szervezetek hatalmas megmozdulásának, ami az utóbbi évek igen sok nemzetközi értekezletén jutott kifejezésre, de természetesen még inkább a gazdasági bajok gyógyulásának.“

MAGYARYNÉ TECHERT MARGIT

¹ Katolikus Szemle 1938 január. 36. 1.